

**ТРУДОВЕ НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
"СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ"**

Том 34, кн. 2

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

2004

**TRAVAUX DE L'UNIVERSITÉ "ST. ST. CYRILLE ET MÉTHODE"
DE V. TIRNOVO**

Tome 34, livre 2

FACULTÉ DE PHILOGIE

2004

**VII научна конференция на тема Проблеми на българската разговорна реч
11-12 юни 2004 г., Велико Търново**

“ПО ПРИНЦИП НЯМА ПРОБЛЕМИ”

Нено Неделчев

Велико Търново, 2004, V. Tirnov

В съвременната разговорна реч на младите хора (а и не само на младите!) трайно и сякаш неизкоренимо са се насадили такива банални и измършавели обезличени жаргонни изрази като този в заглавието:

”По принцип няма проблеми!” така много често младият човек заключава и обобщава.

”По принцип няма проблеми” е симбиоза от съчетаването на прекалено често употребяваното словосъчетание “по принцип” и на злоупотребата с употребата на чуждата дума “проблем.”

Първо и най-общо, според нашите наблюдения, да ги разгледаме поотделно.

“По принцип аз ходя на дискотека.” “Аз по принцип съм гладен.” “Да ти кажа, по принцип, дървата не горят.” “Значи, разбираш ли, по принцип те не са чели Конституцията.” “Виж какво, по принцип работя във военния завод.” “Виж, значи по принцип в тази страна (България!), разбирате ли, няма съд.”

Такива примери за паразитна употреба на обстоятелствено съчетание “по принцип” всеки би могъл да приведе с хиляди. Ежедневно, ежечасно и дори ежеминутно ги чуваме в речта на всякакви хора, но най-често ги употребяват, за съжаление, младите. Ни в клин, ни в ръкав, в резултат на забавено мислене и/или беден речник, вземат че вмъкнат това втръснало ни вече “по принцип”, без да има изказът им нужда от него и без то да носи някаква допълнителна информация. Това обаче не означава, че словосъчетанието “по принцип” няма място в езика ни, в разговорната реч. В изречения като “Аз по принцип обичам животните” неговата употреба е уместна, и то не само защото не всички хора обичат животните. В разглежданите примери и случаи става дума за словно излишество, а и за прекалено честа употреба. Това банално негативно явление в речта е познато, обяснявано и анатемосвано, но почти безрезултатно. То се назовава и със специален лингвистичен термин – *плеоназъм-плеонастична употреба*. Има случаи, и то нерядко, на тафтологичен плеоназъм, напр. “Аз по начало по принцип...” Какво означава “по принцип”? Ами означава “по начало”. Тафтологията се

получава от паразитната употреба на двете еднакви по значение съчетания “по начало” – на български и “по принцип” – на латински. Получава се нещо като “народна демократична власт”, т.е. “народна народо-властна власт” – една позната ни пародийна безмислица, която битува десетилетия в българския политически речник!

Известно е, че интернационалната днес дума *принцип* е латинска по произход и означава: основно изходно положение, ръководна идея в теорията, науката, политиката; ръководно начало в дейността, поведението; предпоставка; концепция и т.н., според речниците. В *логиката*, например, има принципи на: абстракция, взаимозависимост, заместване, добавяне, изключване, подобие, обемност и т.н. В *кибернетиката* има принципи на: дуалността, минимакса, обратната аферентация. В *педагогиката* (и дидактиката) се говори за принципи на възпитание и принципи на обучение: научност, съзнателност и активност, системност и последователност, нагледност, трайно усвояване, достъпност, индивидуализация и др. В *етиката* (морала) етическата норма е също принцип, защото е основно правило на поведение, т.е. принцип на действието, който характеризира отношенията между хората в обществото.

Принципите исторически са характерни за морала на родовата аристокрация и основно по това тя се отличава от буржоазията. Българска родова (наследствена) аристокрация (князе, графове, херцоизи, барони, виконти, рицари; ханове, шейхове, боили, боляри и др.), днес, пак за жалост, няма. За да нямаме тази “мая” на българския род и народ се е погрижил още в 1393 г. Илдъръм Баязид (Баязид Светкавицата), и то веднага още щом превзел Търново. Стотина, по-значими, от тях, просто изклал, а други – “склонили” да приемат исляма. А сякаш беше по-добре, “по принцип”, всичко това да не беше ставало, за да имаше днес кой да поддържа принципите в морала, в политическия ни живот, а и в езика ни.

По “проблема”. Навярно няма друга дума, която днес да се употребява по-често в разговорната ни реч от чуждата дума *проблем*. Беда, ако въобще това е беда, идва от факта, че френската по произход дума *проблем* няма български еквивалентни коя българска дума със значението си (семантиката си) не може да покрие невероятно широкото смислово поле и многозначността на *проблем*. Ясно е, че освен полисемична *проблем* е и поливалентна дума. Защото *проблем* не е само “въпрос, конфликт, положение, трудност”, а е нещо като обобщаващо “нещо”, т.е. може да назовава и означава всичко, което е “нещо”.

По-старата употребявана в езика ни форма на думата е от женски род – “една проблема, тази проблема, проблемата”. Това е така, защото тази форма е била заимствана не направо от френски език, а чрез руски език, където тя е от женски род. И днес някои от по-възрастните пишещи и говорещи публично хора пишат и произнасят “една проблема”. Аналогичен е случаят с употребата на формите: *анализ* (м.р.) и *анализа* (ж.р.); *синтез* (м.р.) и *синтеза* (ж.р.); *лиценз* (м.р.) и *лицензия* (ж.р.); *метод* (м.р.) и *метода* (ж.р.) и други.

Предпочитаната днес книжовна форма е от м.р. – “един проблем”.

Бедата обаче е в това, че в разговорната реч “проблем”, освен че прекалено често се чува (а и се пише), нейната употреба, също много често е и неуместна. Ето и примери: “Какъв (ти) е проблема?”, “Имаш ли проблеми?”, “Няма (-м; -ш; -ме; -те; -т) проблем (-и)”, “Ще има проблеми”, “Проблемът е в това, че...”, “Ако има проблеми...”, “Къде е проблемът?”, “Създават ми проблеми”, “Направи го проблем”, “Това не е проблем”, “Проблемът си е негов”, “Това е твой проблем” и т.н.

Но освен в разговорния стил, употребата на *проблем* и производни от нея е вече банализирана и в строго нормирания (кодифицирания) стил на книжовния ни език – в научния. В заглавия на иначе твърде сериозни научни изследвания, не е трудно да забележим един низ от “Проблеми на...”, “Актуални проблеми на...”, “Съвременни проблеми в (на)...”, “Проблемност в обучението по...”, “Проблемни задачи”, а дори и “Проблемни въпроси на...”

И така чуждата дума не само се е вкоренила здраво в езика ни, но и всеки опит да я избегнем, като я заменим с българска (домашна) или описателно да я заместим, се оказва или неудачен, или изцяло несполучлив. Но друг път, освен описателната замяна, ако искаме да избегнем дразнещата честа употреба на *проблем*, няма.

Случаят с *проблем* в езика ни, ако не е същият, е поне аналогичен с употребата на други думи от чужди езици, които са също незаменими, напр. *кюфте*, *кайма*, *кибрит*, *чекмедже* и мн. други. Разликата е обаче в това, че посочините като примери думи нямат тази честа употреба като *проблем*, защото не назовават абстрактни понятия; липсва им смисловата универсалност на *проблем*.

“По принцип” и “проблем” не са регионализми, а тотални замърсители на българската реч и тази тяхна роля активно се поддържа не само от жаргона, от младежкия сленг, но и от говоренето и приказването

на национални и местни политически и обществени величия (дейци), а и от радиа и телевизии.

Диагнозата е ясна, но терапия не се предвижда, защото цяр (лекарство), за сега, няма. По тази причина не пишем и рецепта. *По принцип проблемът* остава на бъдещето. Дано пък българският език намери свои вътрешни сили, каквито "по принцип" е демонстрирал исторически неведнъж и сам да си реши "проблема".

ЛИТЕРАТУРА

Речник на чуждите думи. С., БАН, 1982.

Български тълковен речник. С., БАН, 1993.

Речник на съвременния български книжовен език. С., БАН, 1957.

Виденов, М. Езиковата култура на българина. С., 1995.

Москов, М. Борбата против чуждите думи в българския книжовен език. С., 1958.

Сборник. Проблеми на българската разговорна реч. В. Търново (кн. 1 и кн. 2), 1994.

Армянов, Г. Речник на българския жаргон. С., 1993.

Сборник. Проблеми на българската книжовна реч (съставил проф. Л. Андрейчин). С., 1974.